

ÚVAHY FILMOVÉ

Zklamání naděje

Na přelomu září a října vstoupily do kin tři české filmy, které na sebe pozornost při premiérovém uvedení na karlovarském festivalu. Tematicky a žánrově zcela odlišné snímky spojuje poctivé úsilí a nadšení autorů. A bohužel i nenaplnění jejich ambicí.

Fascinace Blade Runnerem se podepsala na vizuální podobě **Bohu obnovy** debutujícího režiséra Roberta Hloze. V proklamované *první české sci-fi od Ikarie XB 1* se tvůrci pipalali s futuristickými mrakodrapy Prahy roku 2041. Škoda, že se tolik nenamáhal se scénářem. Snad v oblužení původním nápadem a obrazovou opulencí opomněli rozpracovat víceméně nosný námět do logicky konzistentního celku a důkladněji stanovit pravidla svého fikčního světa. Syžet spočívá v tom, že v nepříliš vzdálené budoucnosti mají lidé v případě nehody či násilné smrti právo na oživení pomocí digitální zálohy. Charaktery jsou předvídatelně rozloženy: padoušský šéf pojišťovacího korporátu (Karel Dobrý), majorzemanovský velitel kriminálky (Jan Vlasák), zavražděný (Matěj Hádek) i detektiv noirového stíhu (Václav Neuzil), unikající podezřelý (Milan Ondřík), vůdkyně alternativní komunity (Iveta Dušková) a neohrožená policistka (Andrea Mohylová). Scenáristé jimi pohybují jako figurkami na šachovnici, logické lupy v ději zastírají zašmodrchaným vysvětlováním a protahovanými odbočkami. Ledově vážná atmosféra s topornými protagonisty nechtěně sem tam působí až směšně, Mohylová v hlavní roli předvádí neustále tutéž hereckou polohu.

Romanticko-poetické momenty tlačící na slzné kanálky nikoli používají, ale spíš zneužívají Debussyho Svit luny. Dojetí se ale nedostavuje, neboť s postavami se stěží lze identifikovat. A chybí i kýžené napětí. Pod nablýskaným dystopickým hávem se třepotá plytká karikatura sci-fi.

JINAKOST

Se snímkem **Úsvit**, též oplývající vizuálními kvalitami, se v čase naopak posouváme zpátky, do Československa roku 1937. Ve svém druhém opusu se Matěj Chlupáček inspiroval skutečnými dobovými příběhy. Na zelené louce pod Tatrami buduje mladý inženýr (Miloslav König) pobočku zlínského Baťova závodu. K zářným zítřkům kráčí ruku v ruce s moderní emancipovanou ženou Helenou (Eliška Křenková). Nedostudovaná lékařka i ve vysokém stupni těhotenství provozuje v rámci továrny ordinaci a pořádá osvětové přednášky pro prosté dělnice z okolních slovenských vísek. Běžný chod fabriky i rodiny očekávající potomka naruší hrůzný nález obouplhvaní mrtvolky novorozence. Vyšetřování se ujme nedůvěryhodní příslušníci kontrarozvědky, svěhlavá Helena se však nedá ošálit průhledným hozením viny na místní komunistickou buňku a pátrá na vlastní pěst. V rozhovorech i citacích z odborné literatury se pořád dokola objasňuje hermafroditismus; cožpak divák potřebuje stejnou edukaci jako nevzdělaní venkované před pětáosmdesáti lety? Má-li **Úsvit** dokumentovat nezáviděníhodné postavení „jiných“ lidí ve třicátých letech, tak

selhává svou nedůsledností. Zprv ignoruje tehdejší hitlerovskou hrozbu a zadruhé, což je také podstatné, se zde hovoří dnešním jazykem (včetně oblíbených verbálních tiků typu „Přesně tak!“). Snad proto, že tvůrci chtěli v dějinném kabátku promlouvat k aktuální problematice fluidních identit a transgenderu? Jenomže společenské začlenění a uznání queer lidí má dnes jiné problémy a před sebou jiné výzvy. Tematizace neznalosti, vyloučenosti a strachu mi přijde anachronická.

Věřohodně zobrazený je ovšem vývoj hlavní hrdinky: Helena dospívá k prozření, s rozčarováním odhaluje pravou povahu milujícího manžela i pozadí nestandardního vztahu zaměstnanců, pro něž se samaritánsky nasadila. Ne nudný a ne hloupý film v opěť přitažlivém obalu pěkně slunné krajiny a industriální architektury, kostýmů a dekorací zanechává otázku, čemu slouží jeho historičnost a didaktičnost a co chce říci k dnešku.

JUNGOVSKÉ VARIACE

Velkou nadějí vzbuzoval pokus Davida Jařaba natočit autorskou adaptaci novely Josepha Conrada **Srdce temnoty**. Jeho skvělá inscenace z roku 2011 v divadle Komedie se docela věrně držela předlohy, kdežto scénář filmu **Hadí plyn** mění čas i místo a poměr ústředních postav. V Conradově próze napsané na sklonku 19. století se kapitán Marlow vydává do nitra Afriky za záhadným dodavatelem slonoviny Kurzem a reflektuje bezcitnost evropských kolonizátorů exploataujících zemi i její obyvatele. Jařab z Marlowa a Kurze udělal bratry Kleinovy, čímž zdůraznil jejich dvojnictví a symbolický aspekt putování do divočiny. Naznačuje, že teď se Západu jeho expanzivní agrese vrací prostřednictvím náporu

obávaných migrantů. Románová Afrika i nejasná filmová lokace kdesi na Balkáně představuje liminální prostor, kde dochází k setkání s odvrácenou stranou civilizace i individuální myslí. Kultivovaný bílý muž vchází do potenciálně nebezpečné oblasti, jednak světa, jednak své duše, do nevědomí, které ho skrze sny zahrnuje násilím a sexualitou. Robert Klein (Stanislav Majer) se plaví bahnitou řekou z pověření obchodních společností zabývajících se lovem úhořů a geologickým průzkumem naleziště metanu, pro něž Emanuel Klein (Václav Vašák) pracuje. Emanuel je Robertův Stín – utajená tvář, jež znamená nejen zlo, ale obecně vše, co si v sobě odmítáme přiznat. Provází ho rozporuplná pověst; někteří se ho bojí, jiní zavrhnou, další obdivují, a skupina utečenců v černé kolonii ho uctívá jako božstvo. Robert má přivést bratra zpátky, psychologickým smyslu ho pojmut do sebe a stát se celistvou bytostí. Tomuto výkladu nahrává fakt, že při Robertově návratu Emanuela nikdo nehledá. Hrdina se tedy na iniciační cestě setkává se Stínem a s Animou, která má temnou podobu krásné černošky. Integraci své potlačené stránky

Stanislav Majer v hlavní roli Jařabova Hadího plynu. V pozadí Martin Pechlář a Dalibor Buš FOTO CINEMART

se tak zbaví její projekce, a tudíž i sklonu ke krutému zacházení s ženami, domorodci a přírodou.

Jařab postihuje nadčasové jungovské motivy i nová témata klimatické a uprchlické krize, ovšem Conradovy úvahové pasáže, úspěšně uplatněné na divadelních prknech, se mu nedaří převést na plátno. Mudrující voice-over se divák neobeznámený s knihou ani s inscenací lopotně snaží propojit s dějem, který sestává z dialogů, v nichž sotva rozliší věcnou a metaforickou rovinu, snových vizí a dlouhých úseků bloudění močály. Jednotlivé dobře zahrané sekvence jsou vlastně jen sledem samostatných, na sebe nenavazujících, v zásadě divadelních výstupů. Sebehodnotnější myšlenka, kterou nedokáže sebelepší divadelník sdělit filmovým jazykem, je v kinosále k ničemu. Jestliže dva výše zmiňované filmy trpí nedostatkem obsahu v atraktivní a přístupné formě, Jařabovo dílo má potíž právě opačnou.

ZDENA MEJZLÍKOVÁ

KNIHOVNÍČKA

Rozhoduje skutečnost, ve které právě žijeme

aneb (Nejen) divadelní inspiromat Jana Koláře

Bývalo zvykem, že o divadelních inscenacích či filmech novináři hovořili buď s jejich autory, dramatiky a scenáristy, nebo s jejich realizátory, režiséry. Ti první vymizeli z jejich horizontu už skoro úplně, ti druhí je pomalu následují. Pozornost se teď soustřeďuje především na herecké představitele, hvězdy a hvězdičky, které ale zejména u filmu, natož u seriálů často nemají o kontextu příběhu, natož o jeho širších souvislostech větší ponětí. Přesto o něm nezřídka rádi široce filozofují, zapojujíc přitom do toho s oblibou i svoje soukromí a své sebereklační záměry.

zhostil pokaždé Kolář sám. Do roku 2009 tak vzniklo celkem deset rozsáhlých rozhovorů, kromě Kohouta a Krejčíka ještě s Ludvíkem Kunderou, Jiřím Suchým, Věrou Chytilovou, Janem Švankmajerem, Jiřím Menzelem, Milošem Formanem, Petrem Nárožným a Janem Schmidem. Těm pak autor předřadil ještě dva kratší rozhovory s Ladislavem Smočkem (z roku 2000) a Zdeňkem Svěrákem (z roku 2002) a všechny vydal souhrnně v roce 2010 v nakladatelství Akropolis pod názvem **12x v hlavní úloze**.

CESTY ŽIVOTEM A UMĚNÍM

A právě na tento soubor navazuje teď už názvem kniha **8x v hlavní úloze**: rozhovorů z Divadelních novin je tu tedy o třetinu méně, i rozsahem jsou skromnější a také řazení je jiné, nikoli chronologické, ale abecední. Jejich vznik se datuje mezi léty 2010 (scénograf a malíř Jaroslav Malina) a 2021 (Jiří Suchý), tři ze zpodobovaných osobností už nejsou mezi námi (právě Malina a pak Milan Lasica a Petr Skoumal), dva tvůrci z předchozí knihy jsou tu znovu, ale v novém a navazujícím módu (Pavel Kohout a Jiří Suchý). K tomu zdaleka

nikoli jen do počtu Arnošt Goldflam, Jan Klusák, Bolek Polívka, jakož i Kolářova slova v úvodu, že *jejich cesty životem a uměním jsou zároveň výpovědí o cestách české a slovenské kultury i společnosti posledních let*.

Tedy znovu představa o spojitých nádobách života individuálního, uměleckého a života society, uprostřed níž se život jedince a jeho tvoření realizují. Ta vize je blízká jistě nejen mně a dalo by se možná říci, kdyby to nebylo v některých očích hned degradující, že je to vize i kohoutovská a že třeba právě i proto dělal Kolář s Kohoutem další rozhovor. Také hned na jeho začátku čteme Kohoutovo autorské vyznání: *Rozhoduje skutečnost, ve které právě žijeme. Vždycky mě zaujme téma ovládající společnost*.

To Jiří Suchý se na příkladu své muzikálové komedie **Mee Too** (2018) rovnou hlásí spíše k podnikatelským záměrům, neb *já přilíši nebrojívám, protože nerad dělám zbytečnou práci*. Ale jeho vztah k nadosobním principům tu dokumentují nejen jeho knížky **Klaun si povídá s Bohem** (2017) a **Klaun to zkusíš znovu** (2021), ale třeba i přání, aby si lidé za padesát let vybrali z jeho tvorby *něco, co bude tou dobou zapotřebí*.

POCITY A POCY

Kohoutovi i Suchému bylo každému v roce, kdy s nimi Kolář dělal rozhovor, devadesát let, byly to tedy rozmluvy vskutku bilanční. Hudebnímu skladateli Janu Klusákovi bylo v roce 2019 osmdesát pět, ne náhodou má jeho výpověď název **Nejšťastnější člověk na světě**, neboť tak prý se cítil už coby šestiletý hoch. *Má tvorba je záležitost přísně osobní, říká. Pro mě slovo úspěch nemá smysl. Důležitější je pocit štěstí,*

jímž mě hudba naplňuje. A přesto i on nad svou operou **Filoktétés** (2015) řekne, že *mrcha Odysseus je politik dneška jako vyšitej. Ten by mohl rovnou jít do kterékoliv naší volební kampaně*. A jeho symfonická skladba **Axis temporum** (2004), to je hudba kosmických sfér a lidských metamorfóz.

Absolutno neexistuje, tvrdí oproti tomu Arnošt Goldflam, kterého fátum jeho židovství, na rozdíl od toho Klusákova, *naplnilo beznadějí a skepsí, u čehož setrvávám*. I jeho pocity a dojmy se však v konkrétní tvorbě transformovaly v poety lidství, jakkoli škodolibě a ironicky nahlíženého, a ve chválu vzájemné spolupráce a partnerství na vzniku díla.

MEMENTO MORI

A tak by se dalo pokračovat, protože Kolář se umí ptát, zná souvislosti, je přirozeně empatický a dobere se tak spontánních odpovědí i na otázky, které by někdo jiný z respondentů ždímal jen ze senzacechtivosti či skrytého kádrováctví. Například pokud jde o Klusákovo roztržku s Cimrmany, Goldflamovo předlistopadové členství ve straně, Lasicův podpis pod Antichartou či Malinův řidičský karambol, při němž zahynula jeho matka.

Memento mori provází ostatně latentně knihu nejen čtenářovým steskem za třemi už odešlými osobnostmi, ale také tím, že se většinou obrací ke zkušenosti tvůrců až o dvacet let starších, než je sám autor. Proč, to objasnil už v souboru **12x v hlavní úloze**: jde mu o vyzdvížení toho, *co máme ze srdce rádi a co zásadně určilo hodnoty našich životů*. A k tomu patří i způsob vyrovnávání se s koncem a nebytím.

Jen Goldflam a Bolek Polívka se Kolářovi věkem blíží. A právě ten druhý tu také nad někdejší odchodem partáka Jiřího Pechy rezolutně říká: *Já o smrti nerad mluvím*. Jenže o čem je jeho hra **Klíště** (2019) než *o podzimu života a jaru smrti*, za nichž ho zastihl skon i nového partnera Milana Lasicí?

NEDEĽAT NIC JE ZRÁDNÉ

Někdy trochu skeptickým Kolářovým dotazům čelí ovšem jinak skoro všichni přesvědčením o nutnosti permanentního překonávání ambivalencí v sobě i v okolí. *Udržet pevně v rukou ten zlom, za nímž se řád změnil v absolutní chaos, je někdy vysilující, ale vždy napínavá práce*, formuluje to například Malina. A Petr Skoumal v roce své smrti na dotaz po šířícím se pocitu zklamání z polistopadového vývoje odpovídá: *Zklamání může být ten, kdo jenom pozoruje a sám se o nic nesnaží. (...) Jenomže čekat na pomoc státu a nedělat nic je strašně zrádné. To nás jenom utvrzuje v mindráku, jací jsme chudáci...*

I Kolářova kniha je v tomto smyslu osobním bojem s nicotou a mindrákem. Představuje osm příkladů zmáhání sebe sama uprostřed ostatních. Rejstřík o více než pěti stech jménech poukazuje ale daleko za (sebe)reflexe jen těch osmi. Kniha tak klene ještě jakýsi další minivesmír, nahlížený nejen z úhlů rozličných divadelních profesí, ale také mnohočetných generačních a společenských zkušeností a vazeb. Osmička naležato je nekonečno, tam ale musí už knihou inspirovaný čtenář vstoupit sám.

JAN LUKÉŠ

Jan Kolář: 8x v hlavní úloze. Galén, Praha 2023, 248 stran.